

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**Український мовно-літературний факультет імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка
Кафедра зарубіжної літератури та слов'янських мов
імені професора Михайла Гетманця**

Аргументи сучасної філології: історична та індивідуальна пам'ять

**Матеріали
IV Міжнародної наукової конференції
(18-19 квітня 2024 року)
Харків – 2024**

Гончарова О. А. ПАРАТЕКСТУАЛЬНИЙ ВІРШ У «ЖУРНАЛІ БЕЛЬГІЙСЬКИХ ВРАЖЕНЬ» МЕЙ СІНКЛЕР: ПОСВЯТА ЧИ ЕПІГРАФ?.....	89
Гуліч О. О. ВІДОБРАЖЕННЯ БОРОТЬБИ ЖІНОК ЗА СВОЄ МІСЦЕ У СУСПІЛЬСТВІ В ЖІНОЧІЙ АНГЛОМОВНІЙ ЛІТЕРАТУРІ 21 СТОЛІТТЯ ЯК ВІДТВОРЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ	95
Давидченко І. Д. ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ВЕКТОР ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «ПАТРІОТИЗМ»	100
Даниленко Ю. А. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ЯК СКЛАДНИК ПОНЯТТЯ «ПОВНОТА БУТТЯ» ...	105
Devdiuk I. V., Marchuk T. L. HEARING, FEELING, SEEING: IMPRESSIONISTIC DOMINANCE OF JOSEPH CONRAD'S PROSE WORKS	109
Дев'ятко Н. В. СВІТОГЛЯДНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБРАЗІВ ПІДЛІТКІВ У ПОВІСТЯХ А. БАЧИНСЬКОГО «ДЕТЕКТИВИ В АРТЕКУ, АБО КОМАНДА СКАРБОШУКАЧІВ» І «ДЕТЕКТИВИ З АРТЕКУ. ТАЄМНИЦІ КАМ'ЯНИХ МОГИЛ»	114
Жукова К. Є., Руда Н. В. ПАТРІОТИЧНЕ ПІДНЕСЕННЯ В КИТАЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.....	120
Замбжицька М. «ЛІКИ ВІД КУЛЬТУРНОЇ АМНЕЗІЇ» – ПАМ'ЯТЬ ПРО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ТРАДИЦІЮ В РОМАНІ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА «ІЛЛЯ ТУРЧИНОВСЬКИЙ».....	125
Звиняцьковський В. Я. ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА ЯК ДЕПОЗИТАРІЙ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ. (РОМАН О. Є. ІЛЬЧЕНКА «КОЗАЦЬКОМУ РОДУ НЕМА ПЕРЕВОДУ, АБО Ж МАМАЙ І ЧУЖА МОЛОДИЦЯ» У ДОРАДЯНСЬКОМУ, РАДЯНСЬКОМУ ТА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ КОНТЕКСТАХ).....	130
Золотько А. А. ГРАМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТЕМПОРАЛЬНОГО ПЛАНУ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ У ПОЕЗІЇ ІВАНА МАЛКОВИЧА «КАТАРСИСИ» (ЧАСТИНА І)	134
Івахненко Ю. В., Радчук О.В. «ПАМ'ЯТАЙ ПРО МИНУЛЕ, АБИ У НАС БУЛО МАЙБУТНЄ...» ЗА РОМАНОМ М. ЗУЗАКА «КРАДІЙКА КНИЖОК»	140
Кайгородцева Б. О. СПІЛЬНЕ НА ПОГЛЯДИ ЩОДО РОЗВИТКУ ЖІНОЧОГО ПИТАННЯ У ЛІТЕРАТУРНИХ ДІЯЧІВ ХІХ СТОЛІТТЯ.....	145
Kaiser C. «GERMANY, PALE MOTHER». A WOMAN IN THE WAR: BETWEEN INTIMATE HISTORY AND TRANSMISSION OF THE PAST	151

**ГРАМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ
ТЕМПОРАЛЬНОГО ПЛАНУ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ
ПАМ'ЯТІ В ПОЕЗІЇ ІВАНА МАЛКОВИЧА
«КАТАРСИСИ» (ЧАСТИНА I)**

Золотько А. А. (Харків, Україна)

<https://orcid.org/0000-0001-8864-8116>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11098935>

ABSTRACT. One of the tasks of linguistics and poetics is to study the functioning of language units of different levels in a poetic text. In this study, we pay attention to the elements of the grammatical level since their meanings are stable and perceived by native speakers with minor fluctuations in semantic amplitude.

The verb takes a significant place in the chronotope of fiction works. R. Jakobson proposed the term «taxis» to denote a particular «relative time» of a poetic text. A shifter is an element of a text that changes its meaning depending on the situation or context and is used to refer to words that can have different meanings in different contexts.

The article shows the vital role in creating chronotropic attributes of I. Malkovich's poem «Catharsis» of the aspect and tense forms of verbs, nominative rows, iconic signs and anaphoric repetitions, which correlate with other text elements, specifically with adjectives that indirectly convey the meaning of prolonged action. The "switching" of the taxis into the context of private lyrical memories is achieved with the help of shifters. The change in the emotional background of lyrical memories in this text results from the author's selection of verb forms.

KEYWORDS: chronotope, grammar, linguistic and poetic analysis, memory, shifter, taxis.

Одним із завдань лінгвопоетики є дослідження функціонування в поетичному тексті одиниць мови різних рівнів. У цій розвідці ми приділяємо увагу елементам граматичного рівня, оскільки їх значення є сталими і сприймаються носіями з невеликими коливаннями смислової амплітуди.

Вивченню граматики художніх творів приділяли увагу такі сучасні дослідники, як О. Бувалець, О. Голікова, Д. Колода, Г. Калашнікова, Т. Космеда, О. Олексенко, О. Палатовська, О. Скоробогатова, О. Халіман та ін. Учені, які працюють у царині лінгвопоетики, беруть за основу твердження, що поезія – це сфера максимальної реалізації можливостей мови національної. Досліджуючи засоби експресивності поетичних творів, ми більше дізнаємося про функціонування та комунікативний потенціал структурних одиниць тієї чи тієї мови за межами поетичного дискурсу.

У цій роботі ми приділили увагу темпоральному плану вірша І. Малковича «Катарсиси» і проаналізували граматичні засоби, за допомогою яких автор створює ефект «перемикання» часу і простору в поетичному наративі і «переносить» читача у вимір індивідуальної пам'яті ліричного героя.

Традиційно дієслово посідає значне місце у створенні хронотопних ознак поетичних творів. Р. Якобсон запропонував термін «таксис» на позначення особливого «відносного часу» поетичного тексту. «Таксис характеризує подію, про яку розповідається, у зв'язку з іншою подією, про яку розповідається, і безвідносно до мовленнєвої події» (тут і далі переклад наш. – А. З.) (Jakobson, 1957, p. 135).

Ще одне поняття, яке ми вважаємо доречним розглянути у зв'язку з описанням авторської стратегії побудови темпорального плану вірша, – це «шифтер». Шифтер представляє собою елемент тексту, який змінює своє значення в залежності від ситуації або контексту і використовується на позначення слів, які можуть мати різні значення в різних контекстах (Jakobson, 1957). Шифтери можуть впливати на сприйняття хронології у тексті. Серед них можна виокремити дієслова в різних видо-часових формах, конкретні дати, прислівники часу і місця і т. ін.

Розмірковуючи про видо-часові відношення в ліричному творі, О. Олексенко зазначає, що «теперішній актуальний не притаманний ліриці загалом, бо дія в ліричних жанрах зазвичай не співвідноситься з моментом мовлення» (Oleksenko, 2020, p. 209). Цитуючи В. Виноградова, дослідниця

наголошує, що «теперішній час сам по собі позбавлений руху. Лише в синтагматиці мовленнєвого процесу, у зміні дієслівних форм у їх рухливій низці теперішній час набуває динамічного значення. Отже, динамічність теперішнього часу – не безпосередня, а композиційно зумовлена, не тематико-морфологічна, а сюжетно-синтаксична» (там само).

Також зазначимо, що синтаксис віршованого тексту відрізняється від синтаксису прози особливостями предикативних зв'язків, які є наслідком смислового згущення під дією онтологічних характеристик поетичного тексту. Ця думка знаходить своє практичне відображення в наступному прикладі: *Цей біг коридором завжди **виникає** нізвідки, / жодна з моїх однокурсниць **не проситься** в свідки. / Це ж – музучилище, тут всі дівчатка – музи. / Мені 17. Музика – звідусіль. All inclusive [...]* (Malkovych, 2023). Темпоральний план цього уривку не можливо розпізнати лише за видо-часовими формами дієслів. У даному випадку теперішній граматичний час дієслів недоконаного виду *виникає* та *не проситься* не вказує на теперішній актуальний час, оскільки дія ліричного нарративу (тут і далі термін «ліричний нарратив» вживається у зв'язку з використанням автором нарративних прийомів побудови тексту (див. докладніше: (Bieliekhova & Tsariv, 2021)) не відбувається в момент мовлення. За допомогою шифтеру, реалізованому в безособовому реченні *Мені 17*, що є відображенням індивідуальної пам'яті імпліцитного автора, таксис тексту сприймається як минулий.

Проаналізуємо наступний уривок: *[...] А ось і наш курс: я і 18 струнниць – / віртуозних скрипальок, струнких розумниць. / Чайковський. Симфонія – шоста. Частина четверта. / Лекція. Фонотека. Платівка ледь затерта [...]* (Malkovych, 2023). Номінативні ряди (докладно цей феномен схарактеризований в дисертації О. Голікової) в даному випадку реалізують монтажний принцип динамізації ліричного нарративу. Оскільки іменники мають семантику об'єктів із значенням реальної предметності (див.: (Holikova, 2011)), зазвичай номінативні ряди сприймаються як відображення актуальної картини буття. Проте в даному випадку автор використовує вираз *а ось*, який одночасно виступає в ролі

шифтеру, що презентує новий дейксис, і в якості поєднуваної ланки, що встановлює зв'язок із попереднім висловлюванням. Таким чином, таксис цього уривку пов'язаний з темпоральним планом спогаду імпліцитного автора.

Проаналізуємо наступну строфу: [...] *Останнє творіння. Таємна програма. Остання/прем'єра... за тиждень до смерті... Неуспіх. – Ридання / в мені закипає, вирує – вибухну і зганьблюся / в очах вісімнадцяти муз... Вибігаю із класу і мчуся [...]* (Malkovych, 2023). Номінативний ряд на початку чотиривірша (*творіння, таємна програма, остання прем'єра, неуспіх, ридання*) наводиться автором для відображення внутрішніх переживань ліричного героя, який проводить паралель між композитором, який написав видатний твір незадовго до своєї смерті, і юнацькими страхами ліричного героя, пов'язаними з сором'язливістю перед протилежною статтю. У момент, коли роздуми переходять у розряд страхів, на граматичному рівні ми бачимо зміну видо-часових форм дієслів від теперішнього часу недоконаного виду (*закипає, вирує*) до майбутнього часу доконаного виду (*вибухну, зганьблюся*). Таксис зміщується в план майбутнього відносно попередніх подій у ліричному наративі, не покидаючи, тим не менш, загальний темпоральний план ліричного спогаду. В останньому рядку ми бачимо, що автор повертається до дієслівних форм теперішнього часу недоконаного виду (*вибігаю, мчуся*), таким чином відновлюючи опис послідовності подій ліричного спогаду.

Наступна строфа твору: [...] *я біжу і біжу – миготять дерматинові двері, / біг впереміш з риданням тамованим – кільканадцять серій; / біг, що триватиме в моїх снах – нез'ясований, вічний – / коридором порожнім – безмежним, як юний відчай... [...]* (Malkovych, 2023). Фраза *я біжу і біжу* репрезентує такий вид послідовностей, який можна назвати іконічним знаком. На думку Ю. Лотмана, в іконічних знаках яскраво реалізується принцип ізоморфізму мовного знаку і мислення, що є притаманним поетичній мові (Lotman, 2019). Повтор грамеми *біжу* підсилює її лексико-семантичне значення. Слід також звернути увагу на наступний у рядку зворот *миготять дерматинові двері*, в якому слово *миготять* на значеннєвому рівні суголосне іконічному

знаку *я біжу і біжу*. В цьому уривку ми бачимо також, що автор активно використовує принцип морфологічного відбору, надаючи перевагу іменникам, які позначають дію (*біг*) замість дієслів. Цей відбір лежить в основі кінематографічного прийому монтажу, який має високий потенціал підвищення динаміки і фасцинативності твору (див. Skorobohatova & Zolotko, 2023). Анафоричний повтор іменника *біг*, з одного боку, підсилює значення тривалої дії, а з іншого, в силу граматичної семантики іменника, – не вказує на час і місце події. Таким чином створюється образ тривалої дії, що підкреслюється прикметниками у строфі – *нез'ясований, вічний, безмежним*.

Вищенаведений аналіз показав важливу роль у побудові хронотопних ознак вірша І. Малковича «Катарсиси» видо-часових форм дієслів, номінативних рядів, іконічного знаку й анафоричних повторів, які корелюють з іншими елементами тексту, а саме з прикметниками, що опосередковано передають значення пролонгованої дії. «Перемикання» таксису у план індивідуальних ліричних спогадів відбувається за допомогою шифтерів (*Мені 17, а ось та ін.*). Також зазначимо, що зміна емоційного фону ліричних спогадів у даному тексті відбувається в результаті зміни авторського відбору видо-часових форм дієслів.

REFERENCES

Bieliekhova, L. & Tsapiv, A. (2021). Lirychnyi naratyv: mif chy realnist? [Lyrical narrative: myth or reality?]. *Naukovyi visnyk KhDU. Hermanistyka ta mizhkulturna komunikatsiia*, 2, pp. 7–13. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2021-2-1> (in Ukrainian).

Holikova, O. (2011). Nominatyvni ta infinityvni riady v khudozhnomu teksti [Nominative and infinitive rows in fiction text]. Avtoref. dys. ... kand. filol. nauk. Kharkiv : KhNPU imeni H. S. Skovorodyu (in Ukrainian)ю

Jakobson, R. (1957). Shifters, verbal categories, and the Russian verb. *Selected writings II, Word and Language*. Massachusetts : Harvard University Press, pp. 130–147. (in English).

Lotman, J. (2019). *Culture, Memory and History: Essays in Cultural Semiotics*. Springer International Publishing. (in English).

Malkovych, I. (2023). *Podorozhnyk. Vybrani tvory* [The Platian. Selected writings] (6th ed.). Kyiv : A-BA-BA-HA-LA-MA-HA. (in Ukrainian).

Oleksenko, O. (2020). *Vydo-chasovi vidnoshennia yak kompozytsiinyi zasib orhanizatsii lirychnoho tvoruv* [Aspect-tense correlation as a means of the compositional organization of lyrics]. *Linhvistychni doslidzhennia*, 52, pp. 206–214. DOI: <https://doi.org/10.34142/23127546.2020.52.19> (in Ukrainian).

Skorobohatova, O. & Zolotko, A. (2023). *Poniattia “fastsynatsiia” i “fastsynatyvnist” u linhvopoetychnomu dyskursi* [The notion of “fascination” and “fascinativity” in linguistic poetics discourse]. *Linhvostylistychni studii*, 19, pp. 69–78. DOI: <https://doi.org/10.29038/2413-0923-2023-19-69-78> (in Ukrainian).